

ÚJ HAGYOMÁNYOK SZÜLETNEK...

1. A szüreti bál
2. Házassági évfordulók
3. A sószentelés
4. Kocsiszentelés
5. Halottak napja és más születő hagyományok

Gyimes nem tartozik az ezeréves települések közé, hiszen csak a XVII század vége felé kezdtek ideszivárogni a telepések, akik valahonnan Csíkból, Moldvából "idecsángáltak" és a Tatros mellékére három települést hoztak létre a XIX század végéig. Tehát a gyimesi társadalom nem régi nincsenek itt ásatásokra váró tárgyak! De ez egy hagyományörző vidék, mint bármelyik elszigetelt, zárt világ. Hagyományos, népi kultúrájuk sokrétű, mert sok irányból jöttek magukkal hozva egy alapkultúrát, és itt először a gazdag szokásvilágukra, tánc és népdalkultúrájukra gondolok. Mésképp hogyan lettek volna képesek megőrizni mintegy harmincféle táncfajta egészen napjainkig?

De mi is az a hagyomány? Életmód, szokás és hiedelemvilág, az, ahogyan a gyimesi öreg csángó nagy dologidőben esti és reggeli mosakodás közben imádkozik, mert így látta az apjától és máskor nincs is ideje. Még ma is, Szentiván éjjelén a gazdaasszony keresztet karcol az istálló ajtajára, mert így látta a nagyanyjától. És Szent András éjjelére bekötik az ollót, ezzel bekötve a farkas száját és így az nem tud kárt tenni az állatokban. Ezeket a szokásokat a nemzedékek tovább adják és nyelvünk mellett a hagyományokban él tovább a nemzet. Jó vagy sem, tetszik vagy nem, ezeket így kell csinálni, mert ellenkező esetben megszól a "faluszája". Itt van példának a halotti tort! Hagyományos módon még a legszegényebb ember is milliókat költ erre, még akkor is, ha kölcsön kéri a pénzt! " Mit szólt volna a falu, ha nem csináltam volna tort, csak úgy eldugtam volna az öreget, mint egy állatot?" (Tankó Péter Bitang sz. 1898)

"Ingem osztán ne dugjatok csak úgy el, mint egy marhát! Csináljatok tort, de ott ne johóhúst adjatok, mert mindenki nem szereti ! Én se. Vágjatok le egy tinót, itt elég van, ügyes velük dolgoztam világéletemben!" (Tankó Péter Bitang). Olyan mély gyökeret ver a hagyomány, hogy azt bátran hagyatékká, testamentummá lépteti elő a halni készülő öregember. Így ez már szinte törvény. Olyan dolog, amit illik betartani és amit mi akkor, 1986-ban nem tarthattunk be, mert egy tinó levágása börtönnel járt, még akkor is, ha apád emlékére áldoztad azt fel. Szerencsére, hogy a halott, legyen az király vagy kocsis, olyan kibékült, nyugodt arccal fekszik a ravatalon, mintha megváltotta volna a világot! Az emberek görcsösen ragaszkodnak a hagyományokhoz, a hiedelmek még akkor is élnek, amikor már nem feltételeznénk azt! Így például ma is sokan hiszik azt, hogy varázslattal, "fermekálással" el lehet venni valaki tehéntejének a zsírját. Vagy találkoztam olyan érettségizett nővel, aki eskü mellett állította, hogy fiát "elrontották", " meggurucsálták", "megfermekálták", megittatták valamivel" pedig szegény legény csak éppen fülig szerelmes volt!

Hogy mennyire ragaszkodnak az emberek a hagyományaikhoz, arra jó példa a koporsótétel. A halottat a gyász másodnapján koporsóba szentelte a pap és a résztvevőket a hozzátartozók megkínálták álivánkával, később egy nagy szelet házikenyérral vagy kötes palacsintával és egy pohár pálinkával. Orbán Balázs véleménye szerint ez hasonlított az Úrvacsorára, mert valamikor, a szájhagyományok szerint, ilyenkor körbeülték a halottat, ha jó idő volt, kint a szabadban a földre

leterítettek 10- 15 méteres végvásznaakat, amelyek összetekerve a ládában várták a férjhezmenő leány kistaférungoztatását. Arra rakták a falnivalót és mellé kuporodtak. Már akkor is a torra ideiglenes hosszú asztalokat állítottak, kecskékre raktak két szál széles, 4-5 méteres deszkát, a jó gazda csüre oldalára aggatta a kecskéket, és azokat lakodalom, radina vagy halál alkalmával használták. Később a koporsótételi szertartások annyira változtak, hogy a század elejétől a kapuban álltak a "fennjárók" egy radinás kosár kenyérrel, két tálcán pálinkás poharakkal és töltögettek, megkínálták a távozókat. A hetvenes évektől a plébánosok itt is kiakarták iktatni a temetkezési szokások közül a koporsótételt, csak hogy évszázados szokást nehéz dolog egyből kiiktatni egy közösség életéből még akkor is, ha itt igen erős az egyház szava! Óriási ellenállásba ütközött az egyház szándéka. Mindenki úgy érvelt, hogy miért éppen ő kezdené egy 2-300 éves hagyomány megszüntetését? Aztán harag, nem harag, a pap nem ment a koporsótételre s így a 80-as évek elejére kimaradt ez a hagyomány. Jó példa arra, hogy mennyire görcsösen ragaszkodnak az emberek bizonyos hagyományaikhoz, a kántori búcsúztatók elhagyása is. A halottbúcsúztatót a kántor állította össze : a családtól elkért egy névsort, amelyben leírták a családtagok, testvérek, sógorok, komák stb. nevét. A kántor a búcsúztató szövegét az alkalomnak megfelelően kiválasztotta a halotti búcsúztatók közül, amelyeket a múlt században és századunk elején kötetekben adtak ki. Ilyen kötet volt pl. A Római Katolikus Halotti Búcsúztatók- írta Ujházy Miklós endrődi kántor, az Egyházi Hatóság engedélyével 1904-ben. Említettük, hogy a kántor kiválasztotta az adott halálesetnek megfelelő búcsúztatót és behelyesítette kisebb- nagyobb változtatásokkal a helyi adatokat. Íme, milyen fejezetei voltak egy ilyen búcsúztató gyűjteménynek:

Gyermekek felett

Ifjak és hajadonok felett

Árvák felett

Fiatal férfiak és nők felett, és akik még árvát hagynak

Idősebbek felett

Különleges esetek (hirtelen halál, vízbefúlás, gyilkosság stb.)

Amikor a gyászoló meghallja a saját nevét a kántori búcsúztatóban , meghatódik, hangosan elsírja magát. A búcsúztatás megállapított sorrendben történt, mindenkire sor került. A szövegek sokszor hatásvadász fordulatokkal vannak teleszöve, de itt nem ez a fontos.

A 70-es években a papok elkezdték a harcot a búcsúztatás ellen. Hogy miért? Talán mert ezzel igen-igen elnyúlt a szertartás és talán mert a tömeg a temetés fontos, igen fontos momentumának tartotta azt. Először kihirdették a templomban, hogy ezután nincs helye a búcsúztatónak a temetési ceremóniában. A válasz rettenetes zúgolódás volt és értetlenség mert úgy érezték, hogy ismét le kell mondaniuk egy sokszáz éves, lélekhez szóló hagyományukról! És a kérdés az volt ismét, hogy ki kezdje el, ki mond le a halotti búcsúztatóról? És mint sok más ilyen alkalomkor, most is felvetődött a kérdés: miért éppen én kezdeném? Aztán lassan- lassan a 90-es évek elejére kimaradt a halotti búcsúztatás is. Ha egy hagyomány megszületése nem jár fájdalommal , persze, kivéve, ha azt úgy erőszakolják egy közösségre, az elhalás a legtöbbször fájdalmas, szomorú, mint minden elmúlás!

Megfigyelhető, hogy azok a hagyományok mennek könnyebben feledésbe, amelyeket egy új szokás helyettesít. A hatvanas évek elejéig nem létezett tánc alkalom Gyimesben, ahol a táncrendben, a mulatság vége felé ne szerepelt volna egy jellegzetes, helyi népi táncsorozat, az aprók és a legényesek. A közel 30 féle táncot tartalmazó táncrendbe ezek szigorúan beilleszkedtek. Akkor

még nem kellett ezeket színpadra vinni, hiszen táncról- táncra eljárták azokat és majdnem mindenki ismerte, táncolta őket. Még a gyermekek is, hiszen a 60-as évekig nekik , éppen ebből a célból, külön táncalkalmaik voltak: serketánc, gyermek-lakodalom, gyermekbál stb. De ezeket a táncokat gyakorolni kellett, nem voltak egy cseppet sem könnyű táncok! Ezért a könnyebb diszkó-táncok térhódításával a fiatalok átpártoltak ahhoz a mozgási formához, amely nem követel sok ismeretet csak ritmus érzéket. A helyi népi táncokat ma már csak akkor ismerik a fiatalok, ha valaki betanítja nekük azokat. És csak színpadon járják, mutogatóba! De tovább vive a gondolatot, egy közösség át sem vesz minden szokást, még akkor sem, ha körülötte a rokon népcsoportok űzik azt. Így például a locsolásnak (Húsvéti öntözés) nem volt hagyománya, soha nem vert itt gyökeret soha. Ellenben a "bötlehemezés" szokását napjainkig megőrizték. A gyimesiek életvitelében sok változás észlelhető, de a kalibázás, a tejfeldolgozás, a szénacsinálás, a kalákázás szokása napjainkig él. Örökölték azt a hagyományt is, hogy a "bitangos" leány nem lehet fehér, "rakott hazai". Vagy ha a próbaházasság-számba menő "guzsalyaskodást" vizsgáljuk, száz évre visszamenőleg nem észlelünk nagy különbséget, változást a mai napig. Napjainkban is a párválasztásnál a leány kezdeményez, mert a guzsalyasba hívás ma is a leányt illeti meg és a komoly kapcsolatban a fiú évekig a leánnyal alszik, ezt hívják guzsalyaskodásnak. Sok mindent megőrzött ez a közösség, mert földrajzi helyzeténél fogva is, egy elszigetelt, elcsángált népcsoport volt. Végeredményben egész életünk a hagyományok rendszerére épül: ahogyan viselkedünk, beszélünk, mulatunk, temetünk, dolgozunk, amiben hiszünk, azt mind-mind úgy örököltük. Az emberek szövegeket, dallamokat, rituált, életmódot, tapasztalatokat adnak át. De a hagyomány nosztalgizálás is: olyan dolgok, amelyekhez emlékek kötnek és ezektől fájdalmas érzés megválni.

Az ember beleszületik a hagyományokba, a falu a hagyományok bölcsője. A természeti, elzártan élő népek pedig hagyományőrzőek. Nagy szükségünk is van ezekre a hagyományokra, nem csak azért, mert azok egy népcsoportot rögzítenek a többi népcsoportok tengerében, de biztonság érzetet is adnak az identitástudatunk bizonyítására. Mert a határszéleken bizony keverednek a kultúrák! A gyimesi csángó bizonyos okokból kieresztett inget vett magára, hogy valakit valamiért megtévesszen. Vagy egyszerűen azért, mert moldvai magyar- csángó feleséget hozott és az szegény csak ilyen ruhát volt képes szőni- fonni, mert ő sok száz éve egy mindig szorító román környezetben élt. Csakhogy a hímzett ingek, katrincák már itt magyaros színezetet kaptak! És igaznak bizonyult az a mondás is, hogy az embert nem csak a ruha teszi! Mert ha ruhát, puliszkát, tejfeldolgozó eszközöket, azok megnevezéseit kölcsönözték is, mondáink ma is Szent Istvánról mesélnek, szerintük Szent László itt járt, s lova patkója ma is látszik egy kevésvízű kútban! És még tévedésből sem mesélnek, énekelnek Mihai Viteazuról. De az identitástudat megtartásán kívül a hagyományok egyuttal lélekfürdők is, amelyeknek legfontosabb szerepük egy népcsoport, a család, rokonság összetartása. Hányszor lehet hallani: " csak akkor gyűlünk össze, amikor temetünk, kresztelünk, lakodalmazunk, vagy a temetőben találkozunk apánk , anyánk sírjánál, halottak napján."Tehát énekelni vagy sírni gyűlnek össze, mert a primér közösségek, bizony, felbomlóban vannak. És ez már a szétbomlás jele! Ezt a folyamatot mi csak fékezni tudjuk, de véglegesen megállítani nem.

Sok szokásnak, hagyománynak egyetemes jellege van. Változatok vannak, de a lényeg ugyanaz. Gondoljunk csak a betlehemezésre vagy a farsangi szokásokra, amelyekből egy jó adagot a németektől vettünk át. Vagy a gyimesi tojásírásnál használt mintákat megtaláljuk a bukovinai székelyeknél, de itt, közelebb, Csíkban már nem! Pedig a bukovinai székelyek innen mentek el és nem is olyan régen! Úgy látszik, ők a moldovaiaktól vettek át jónéhány mintát.

A modern életvitel, a rohanás a rituális hagyományok legnagyobb ellenségei. Mert napjainkban nincsen pl. olyan párválasztási jóslás, amit még az 50-es években nagyban űztek a gyimesi cefrék, leányok: most már nem gyűlnek össze Újév előestéjén, hogy karót kössenek bekötött szemmel és reggel minden leány izgatottan válogatta a maga karóját, amely megjósolta, milyen lesz a jövődöbeli: magas, törpe, gazdag, szegény. Ezen aztán jól mulattak, de ami ennél is fontosabb, együtt voltak Hány ilyen és ennél fontosabb, érdekesebb hagyomány kimaradt! Ezek közül csak egyet említenék: kimaradtak a gyermekek serketáncai, gyermeklakodalmai és ennek egyenes következménye, hogy ma már senki nem ismeri otthonról az iskolások közül a gyimesi néptáncokat, amíg nem kerül egy lelkes tanerő, aki betanítja azokat! Tehát odajutottunk, hogy ma már be kell tanítani azt, ami valamikor mindenki vérében benne volt. Az előbbiekből kitűnik, hogy egyes hagyományok könnyebben kopnak, lassan kimaradnak, míg mások tovább élnek, funkciót változtatnak, gazdagodnak. Sőt, új hagyományok is születnek! Azt gondolom, sőt, bizonyos vagyok benne, hogy az emberek megsínylik a csendes, táncos élet hiányát, és az elidegenedés, elzárkózás jelei mutatkoznak itthon is, kis környezetünkben. Nem a nosztalgia mondatja velem, de nagyon tudtak az emberek egymásnak örülni a hagyományaik gyakorlása közben. Gondoljunk csak a minden évben megrendezett kosaras bálókra, amelyre az egész szer, patak, falu készül! Vagy minden esztendő Húsvét első napjára, amikor a fiatalok nem szerveztek táncot, hanem otthon összegyűltek egy nagyobb udvarra, ahol csűr is volt és a nagy csűrajtóban "hintót" kötöttek és szerre hintáztak, míg a többiek az udvaron írott tojással, mások szőrlabdával cikkeztek, játszadoztak, énekeltek. Vidámságuktól hangosak voltak a völgyek, patakok. A nagy ünnepek előestéin lestük az utat, a hegyoldalakat, haddlám, érkeznek- e most is, mint minden esztendőben a nagyszülők, nagybácsik a hagyományos családi összejövetelre, a megyezésre, amire a fogadó család legalább egy hétig készült. Itt ritkán énekeltek, csak illogattak, ettek és rengeteget meséltek. A gyermekek szájatva hallgatták a háborús történeteket, a lüdercekről, késértetekről, rézfaszú bagoly- ról szóló történeteket. Orális továbbadása volt ez a folklórkincsnek, szokásoknak. És ugyanígy történt a fonókban, kalákákban is. Reggelfelé egy-egy öreges, reszkető hang, talán a család legöregebb tagjáé, belekezdett egy csendes keservesbe, vagy Galiciáról énekelt, ahol 120 ezer magyar esett el és " eltemette gyászos Galicia" De ott hallottunk Doberdóról, a Donkanyarról és arról, hogy a "gyimesi hegyek kőből vannak rakva " és hogy "sok jó édesanya sírva jár alatta" Semmilyen nemzedék gyermeke, sem mi, sem az előttünk járók nem értettük, miért is keseredtek el így reggelre az öregek. De sok mindent átvettünk, eltanultunk tőlük. És ma már mi is értjük, hogy bizony, 60 után, 70 felé az ember egy kicsit félni kezd valami ismeretlentől!

Az új helyzetben a hagyományok értékrendje kopik. Kophatnak, de nem mindenik szűnik meg. Gondoljunk csak a halottaknapra! Soha annyi virágot nem lát a temető mint halottak napján. Feketébe öltözött embereket hoz a vonat, az autóbuszok és rengeteg kocsis. Hazajönnek és a sírok mellé állnak az országban, sőt a világban szétszóródott testvérek, atyafiak. Összegyűjti őket a halott apa, anya szeretete, emléke. Ha nem jönnek, bizony megszólja őket a faluszája: "Bezzeg amikor örökölni kellett, akkor itt volt!" vagy "Megint nem jutott virág az András Péter sírjára! Látszik, hogy nem volt édes gyermeke!" Este, amikor elcsendesedik a temető, még száz meg száz gyertyacsonk világít, pislog. Olyanok ők, mint napjainkban a régi hagyományok: fel-felpislognak, még világítanak is, de fényük lassan elhalványul...

Itt említem meg, hogy csak az utóbbi 20 évben hordanak ennyi virágot a sírokra, azelőtt itt a halottkultusz az évfordulós misékre szorítkozott, a sírok is szegényesebbek voltak, csak fakereszttekkel és kevés virággal. Úgy érzem, ma a halottkultuszt sokan eltülozzák, néha ezek súrolják a képmutatás határát. De sokan vannak, akik igy szívből emlékeznek, sírnak. Egy ilyen világítás után megrázó esetnek voltam tanúja. Valahonnan messziről jött haza egy fiatal asszony világítani és

este, amikor már üres volt a temető, elsírta boldogtalan, nehéz sorsát az édesanyja fejfájánál hangosan. Gondolom, lelkileg valamelyest megnyugodott, mert ki tudja, valaki még hallgatta-e valamikor az ő szívből jövő panaszait?

Ha a hagyományok megőrzéséről beszélünk, világos tendencia, és ez érthető is, hogy a fiatalabb nemzedék hamarabb felejt. Vagy talán át sem vette teljesen egy új helyzetben azt a hagyományt? Mindenesetre ők már kitekintettek a világba, iskolába jártak- járnak, más szokásoknak hódolnak. Ez már érthetőbbé teszi sok szokás, hagyomány kopását, kimaradását. Mert ismert dolog, hogy Gyimes zárt világ volt: az öregebb nemzedék még a 60-as évekig is ritkán pillantott ki a világba. Az asszonyok nagyrésze úgy halt meg, hogy nem járt máshol, itthon élte le a világát. Esetleg a pünkösdi búcsús menettel elzarándokolt Csíksomlyóig. És a búcsú kapcsán jó példám van arra is, hogy egy hagyományt nem lehet csak úgy, parancsszóra megszüntetni. Mert ki tudná megmondani pontosan, mióta járnak a gyimesi csángók a csíksomlyói Mária- imádó búcsúra? A fehér keresztaljak, mert így nevezték a gyimesi keresztaljakat, népviseletben érkeztek. A készülődésnek, menetnek évente ismétlődő hagyománya volt, hogyan állnak sorba, kik viszik a keresztet, kik az előénekesek, mit imádkoznak, Csíksomlyon hol szállásolnak, nyírfaágakkal térnek haza, amelyeknek varázserejük van. Mindenki tudta, hogy miért kell "ruhacskával", kendővel megtörülni a csodatevő Mária- szobor lábait. Itthon várták, a kis keresztalja szembement a búcsúsokkal, utána, aki bírta, annak tánc volt, esti tánc. Ma is így történik minden, a fehér keresztaljának megbecsült helye van a csíksomlyói búcsús körmenetben. Ez a hagyományos búcsú, amelyről már az 1500-as évektől léteznek adatok, összetartotta később is a magyar népcsoportokat: " Amikor esszetalálkoz - tunk valamelyik csíki keresztaljával, a nagy zászlókat földig hajtottuk, suhogtattuk, úgy köszöntünk egymásnak. Mű es, ők es sírtunk örömkömben." (Mónus Berta sz. 1926.) Miért sírtak? Mert megható volt az egymásratalálás, hiszen akkor még jól tudta minden gyimesi család, honnan csángáltak ide elődei. Nos, a kommunista rendszer, elvakult vallás ellenességében, 2-300 éves hagyományt akart csak úgy, egyik napról a másikra megszüntetni, és megtiltották a keresztaljak vonulását. Csakhogy a száguldó lelket nem lehet rács mögé zárni! És mentek vonaton, busszal, szekérrel Somlyóra, hiszen a csángóknak Róma után ez a legszentebb hely! Ott a templomban, a keresztútján, a templom körülújra találtak a különböző vidékek magyar népcsoportjai. Aztán beköszöntött a szabad búcsújárás ideje, 1990 nyarán újra indult a fehér keresztalja. Annyi síró embert soha nem láttam egy helyben! Örömkönnyekek voltak ezek, mert újra lehetett gyakorolni egy szép, lelket melegítő hagyományt! És ez nem kicsiny dolog egy népcsoport életében!

ÚJ HAGYOMÁNYOK SZÜLETNEK

Egy közösségnek ünnepekre, ceremóniákra, hagyományok megőrzésére, de ugyanakkor új hagyományok teremtésére is szüksége van. Valahol a léleknek is meg kell fürödni és nem élhetünk mindig csak a múltból! A kérdés csak az, hogy egy szokás, ceremónia mikor válik hagyománnyá? Mert azért minden újítást nem fogad el a közösség, nem válik az hagyománnyá! A hagyományok viszont , ha már kialakultak, kiállják a századok próbáját és amint már láttuk, az emberek görcsösen ragaszkodnak azokhoz. A kérdést már feltettük: mikor válik egy ceremónia, szokás hagyománnyá? Szerintünk akkor, amikor várjuk, hogy megismétlődjön, amikor készülünk rá, amikor úgy érezzük, hogy ezt másképp csinálni vétek volna és amikor valamit úgy csinálunk, mint az elődök. És a cere- mónia évről- évre megmozgat lelkileg egy közösséget. A hagyomány tehát a népi tudat azon eleme- it tartalmazza, amelyek nemzedékről- nemzedékre öröklődnek és szokásokká állandósulnak. A népi hagyományok egyrésze a népi műveltség alkotó elemei. Pl. a faragott kapuállítás Udvarhely környékén, de sok helyen Csíkban is hagyomány, egyuttal

népművészet. Itt viszont Gyimesben, a fa országában soha nem vált hagyománnyá, inkább régen "vetegetőt" használtak. Erre is van magyarázat, de ez most nem témánk.

Egy hagyomány is úgy alakulhat ki, mint egy népköltészeti alkotás: valaki elkezdi, azt a közösség elfogadja, csiszolgatja, bővítgeti és a maga arculatára alakítja, amit már úgy érez, kezel, mint a sajátját. Ez a folklorizálódás folyamata. Az a keret, ceremónia, ami így kialakult, később ismétlődik, épp mint az ünnepek és szokássá válik.

A hagyományok sem időtlenek! Sokszor, ha figyelmesek vagyunk, szemtanúi lehetünk egy hagyomány születésének és elhalásának. Ahogyan végig gondolom, az elhalás sokkal keservesebb, nehezebb, mint a születés! Rettenetesen ragaszkodnak az emberek a már ismert valamihez. Próbáljunk a következőkben arra a kérdésre válaszolni, hogy nehéz-e hagyományt teremteni, hogyan is születik egy hagyomány, személyhez kötött-e a bábáskodás az új hagyomány születésénél? Mind-ezekre azt válaszolhatnám, hogy igen is, meg nem is, és hagyománya válogatja! Íme egy példa a fentiekre: Minden hagyomány valamikor kezdődik és annak van egy elkezdője, aki azt elindítja. Mert ahogyan egy népdal, népballada nem születik a semmiből, úgy egy szokásnak is van elkezdője, aki bábáskodik körülötte. Azt soha nem mondhatjuk, hogy valamelyik népballadának nincs írója! Van, csak mi éppen nem ismerjük, ezért a szerző nem köt bele, ha azon valaki változtat. Innen a sok változat! Amint már láttuk egy néprajzi dolog, legyen az szellemi vagy tárgyi valaki kezdeményezésére megszületik, létrejön, fejlődik és szintén leggyakrabban emberi közbelépésre elhal. Ez a születés, kopás, elhalás kézzelfogható, látható, időhöz kapcsolódó pillanat vagy folyamat. Elcsodálkozik az olvasó, ha azt mondom, hogy egy egyszerű pad, lóca a kapu előtt képes hagyományt teremteni! Pedig ez így igaz! Íme erre egy példa:

Középkoron egy helyet ma is úgy hívnak, hogy az "örmény padja". Ott ma híre-helye sincs semmilyen padnak. De az 1890-es években zsidók és örmény kereskedők lepték el Gyimesvölgyét, üzleteket, fűrészüzemeket koztak létre, fellendítve Gyimes gazdasági életét. Az örmény kereskedő üzlete elé egy hosszú lócát készítettett, ahol a vásárlók, decizgetők leültek, szót cseréltek. Telt, múlt az idő, a férfiak estefelé, vasárnaponként oda gyülekeztek, még akkor is, ha a bolt nem volt nyitva. Ott megbeszélték dolgaikat, mindennapi bajaikat, élcelődtek, viccelődtek. Szó esett valamikor a kutyafejű tatárokról, akik itt, Gyimesen át törtek be Csíkba, majd a muszkáról, Doberdóról, Galiciáról meséltek. Később a Donkanyarról is sok szó esett, majd naponta felröppent egy-egy hír az amerikaiakról, akiket sokáig hiába vártak. Az ötvenes évek fő beszédtemája a "bészolgáltatás" volt és Erdély sorsát tárgyalták meg. Nagy kár, hogy ezeket a nagyhatalmak nem hallhatták és ha meghallották volna is, nagyvonalúan ráintettek volna. Pedig Erdélyszerte mindenhol voltak ilyen kis padok, ahol elpanaszolták az emberek egymásnak a bajaikat, terveztek, reménykedtek. Férfi dolgok voltak ezek, ezért oda asszony nép nem vegyült soha. Ez is hagyomány volt...Az örmény száz éve halott, a pad, a lóca rég elkorhadt! De ma is, ha ideje van a gazdának, úgy vasárnap délután bejelenti, hogy ki megy egy kicsit beszélgetni az örmény padjához! A pad szelleme, amelyik mindig ide gyűjtötte a férfiakat, hagyományt teremtett és ma is itt lebeg láthatatlanul. Így születnek a hagyományok. Tehát a hagyomány magatartásmód és cselekvésmód, ami a múltban gyökerezik. Mert van-e ember, aki nem tartja számon a múltját? Hiába legyintünk fölényesen, hogy a múlt egy csomó kacat! Lehet kacat is, de az a miénk, abban rejtőzik a lelkünk és éppen, mint a legszebb életkorra, az álmok világából táplálkozó gyermekkorra, ide is vissza- vissza vágunk. És a hagyomány, bizony, nem csak nosztalgia! Ez éleszti, élesztgeti a nemzeti hovatartozás érzését is. Integrálódás ide, Európa oda, de azért még jó lenne megmaradni a következő évezredekben is itt magyarnak! Ebben mi segíthet jobban, mint hagyományaink ápolása, lelkünkhöz közelálló új hagyományok teremtése? Így az első szüreti bálokra a csőszlegények piros- fehér- zöld szalaggal

díszítették magukat, ameddig valaki az orrukra nem koppantot és szemükre hányva, hogy a magyar határ Gyímesből elköltözött...

Ha a falu a hagyományok bölcsője, akkor el kell ismernünk, hogy egyes hagyományok megteremtésében, azok igazi hagyományokká való válásában nagy szerepük volt, amint már említettük, az egyes személyiségeknek is. Így a papoknak, bábaasszonyoknak, tudós fermekásoknak az utolsó időkben egyes falu vezetőknek is. Ezeknek az egyéneknek szavuk van a falu, egy közösség életében, és ha ehhez társul a tudatosság is, akkor szinte csodákra képesek! A következőkben olyan sokásokról szólunk, amelyekről bátran állíthatjuk, hogy szemünk láttára vertek gyökeret, hagyománnyá alakultak. A legújabb hagyományok születéséről van szó, amelyeket vagy más helyekről telepítettek, vagy itt, helyben alakítottak ki. A kérdés csak az, hogy e két szó: hagyomány és új egymás mellé illeszthető-e?

1) A SZÜRETI BÁL

Aki ismeri gyímet, elcsodálkozik afölött, hogy itt, ahol csak pityóka és borsika bokor terem, a szőlőtövet nem ismerik, mit keres a szüreti bál? Márpedig az 1950-es évek végétől és főleg a 60-as évektől rendszeresen megtartják a már hagyományossá vált szüreti bált. Ez a szokás nem továbbelő hanem átvett és bizonyos tekintetben sok új, helyi elemmel feldúsított hagyomány. Itt először is a szervezésre, ruhára gondolunk. Az adatközlők egyrésze azt állítja, hogy a szokás közvetlenül Csíkból került ide. De Csíkba is vándorszokásként került, hiszen ott sincs szőlő! Más adatközlők arról is említést tesznek, hogy az 1947-es nagy szárazság idején a gyímesi csángók közül sokan megfordultak az Érmelléken, Biharban (Érmihályfalva, Érkeserű stb.) ahová gabonáért vándoroltak, sokszor hosszabb időt is töltöttek itt, dolgoztak a gazdáknál. Gabonáért cserébe szőtteket, ruhaneműt, varrottásokat, csergét vittek (takargató, abrosz, kendező, átalvető, falvédők) Sokan ott is telepedtek le, legtöbbször tanyákon. A kapcsolatot a mai napig is tartják az itthon maradottakkal, így az igazi szüreti bál szokását megtapasztalhatták és később átvehették.

A szokások, így a szüreti bál is, mindig helyi elemekkel gazdagodnak, helyi színezetet kapnak. A szüreti bál is több szempontból eltér a csíki hasonló hagyománytól. Tudjuk, Gyímesben nincsenek farsangi szokások, ahol a cigány többször is szerepel. Csíkban, Gyergyóban a farsang a jókedv, mulatozások, alakoskodások ideje. Tudja a jó ég, miért nem vették át ezt a szokást a gyímesiek is. És itt, mivel nincsenek farsangi szokások, hiányzik a szüreti bál menetből a cigány. Ezenkívül, Gyímesben nem mondanak a szomszédos falvakban a fiatalok meghívó szöveget, a meghívás kiplakátolással, majd a csőszlegények és leányok lóhátas, szekeres menetének végigvonulásával történik, akik énekelnek, tisztelődnek üvegeikből, sőt a faluközpontban táncolnak is. Tehát ez egy laikus őszi ünnep, egy munkához, a szüreteléshez kapcsolódik, amelyben a népi kultúra elemei egy sor új helyi elemmel kiegészülve, rituális tevékenységgé csiszolódnak. A szüreti bálkat is a közösségigény hozta létre és tulajdonképpen a legényavatás mozzanatait sűrítik, évszakhoz kötik. De nem idegen ettől az a szokás sem, amely századokra nyúlik vissza a magyar paraszti világban, hogy egy bizonyos munka befejezését énekszóval, tánccal ünnepelték. A jól végzett munka öröme is volt ez. Gondoljunk csak az aratási ünnepekre, de ugyanebbe a körbe tartoznak a gyímesi kalákátáncok. A kalákának itt több mint harminc faja ismeretes és olyan közös munkát jelentett, amikor valakit a jóakarói felsegítettek egy sürgős munkában. Ezeknek is a legtöbbször tánccal végződött. De térjünk vissza a szüreti bál másik fontos céljához, a legényavatáshoz. Tudott dolog, hogy itt a szüreti bált a katonai besorozás korát elért fiúk szervezik. Ők eddig "kölyöklegények" voltak. Egy hagyományokra épülő paraszti világnak rengeteg iratlan törvénye van, ami a legénységre is vonatkozik. Ők nemcsak a vagyon szerint rétegződnek ("nagynemzet" "hitvány" "csóréségű") hanem aszerint is, hogy "katonatöltött" legény-e vagy még katonaság előtt áll, most megy sorralá.

A fia- talabb "kölyökleányok" nem léphették át a katonatöltött legények útját, nem "ropogtathattak" előttük, ha a mozsikás elé értek. A legénnyéérés ideje tehát a sorozás, a szüreti bál. A besorozott, az már legény és így énekel :

Istenem, Istenem,

Mit kellett megérem,

Itt kell kagynom a babám,

Az én drága Violám,

A kölykek számára...

A szüreti bált rendező legények tehát egyidősek. Ők a csőzlegények. Mindenik hívhat egy lányt, ő a csőzleányok. A csőzleány nem lehet más faluból. A csőzlegények közül választanak egy bírót, ő pedig magának bírónét választ. Különböző rangsorok már eddig a korig is kialakultak a legények között, mint "nagygazda" "nagynemzet" "jóbeszédű" "jóézü" "jótáncú"stb. Régen a legnagyobb gazdaleány volt a bíró. De csak akkor, ha ügyes, rátermett is volt. És jó szervező." A bíró nem lehetett akármilyen hitvány, tentelló. Az ügyes, jógazda legény kellett, hogy legyen" (Tankó Veronka sz. 1932.) Ma már úgy sorsolják ki 4-5 ügyes, talpraesett legény közül a bírót. A bíró és bíróné tulajdonképpen ceremóniamesterek.: ők vezetik a koszorúk árverezését, ők róják ki a büntetést a szőlőtolvaj fejére stb.

A SZÜRETI BÁL SZERVEZÉSE , LEFOLYÁSA

Valakinek a kezdeményezésére egy októberi estére összegyűlnek a sor alá nőtt legények a kultúrotthonba, és megbeszélik a teendőket. Először is a fentebb leírt módon bírót választanak. Ettől kezdve ő a főszervező. Azután többször is összegyűlnek, a fiúk meghívják a csőzleányokat, azok is részt vesznek a szervezkedésben. Kiosztják a feladatokat, a bíró egy legénytársával megfogadja a zenészeket. Régebb Pulika Péter, Pulika János, Halmágyi Misi vagy Zerkula Jani muzsikáltak a feleségeik gardonyoztak, de mindig csak egy pár zenélt, ők voltak a nagy zenész dinasztia tagjai, mára már csak Zerkula Mihály maradt, de őt sem hívják már zenélni. A kéttagú zenekar (mozsika, gardony) a hetvenes évektől kiment a divatból. Ma már egy egész banda húzza, fújja a talpalávalót, a hagyományos kettős zenekar csak mutogatóban, fesztiválokon, táncházakban muzsikál. Egy mai zenekar tagjai: hegedűs, klánétás, szaxofonos, dobos a technikai hozzávalókkal.

A szüreti bált egy szombat estére rendezik. A csőzleányok nem mind egy korosztályból valók. Különösen mozgalmas a bált megelőző két hét és én úgy érzem, azért lehet ebben az esetben hagyományról beszélni, mert egy falu, egy közösség várja azt, valamilyen formában az egész falu részt vesz az esemény előkészítésében : van, aki lovat szerel, azt felnyergeli, az asszonyok lányaikat öltöztetik, simogatják, szekereket, lovakat díszítenek, szalagokkal ékesítik úgy a legényeket, mint a leányokat. Nagy az izgalom, szinte versengés folyik azért, kinek a fia- lánya ékeesebb! Aztán mielőtt elindulnának, jön mindenfelől a sok jó tanács : MEG NE RÉSZEGEDJ, NE BŐCSKÖDJ, VIGYÁZZ, HOGY ÜLSZ A LÓHÁTÁN, HÚZD KI MAGAD, SZÉPEN ÉNEKELJ STB. De nem csak a hozzátartozók töprengnek, izgulnak, kezüket tördelik, hanem, bizony sok dolga van a fiataloknak is. A megbízott legények szőlőt vásárolnak valahol Moldvában, Tekucs vagy Szász-kút környékén. Ugyanitt veszik a kiadásra szánt bort is, amit húsz- harminc literes műanyag bidonokban szállítanak. A pénzt, amire vásárolnak, a csőzlegények adják össze, mostanában 30- 50.000 lejecket raknak össze. A bál végén, nyilvántartás alapján visszakapják a pénzüket, s ha nyereség is akad, azt szétosztják egymás között. Mintegy 60- 80 kg szőlőt

vásárolnak, amiből elkészülnek a szőlőkoszorúk. Ezekon kívül még vásárolnak 3- 4 liter pálinkát is, a leányok pedig téstát, falnivalót hoznak a közös asztal megterítéséhez. Az ital árusítását jóideig tiltották a bál helyiségében és nem is alaptalanul, mert bizony a túlzott italozás nem jó tanácsadó, sokszor verekedésbe fült a szüreti bál! Már mondtuk, hogy a bál előtt többször is összejönnek, szervezkednek, dolgoznak. A leányok feldíszítik fenyőágakkal, krepp- papírral a táncházat, közösen elkészítik a három szőlőkoszorút, szőlő fűrtöket aggatnak a kifeszített spárgákra, drótokra. A terem közepére, jó magasra kerül a három szőlőkoszorú. A legnagyobb koszorúba egy kalács és egy liter pálinkát is tesznek, míg a két kisebb koszorúba egy-egy liter bor kerül. Amikor elkészülnek a díszítéssel, akkor bezárják a kultúrotthont vagy megbíznak valakit ennek szemmeltartására.

A legények fogadnak 2- 3 kettős lófogatot, a gazda befogja lovait egy hosszú, lajtorjás szekérbe, három- négy rendűleg ülődeszkat tesznek, ahová a leányok ülnek szép sorjába. A lovakat, szekereket feldíszítik krepp-papírral, színes gyapjúbotikokkal, vékony pántlikákkal és őszi virágokkal. Az ülődeszkákra is szép színes szőtteket tesznek. Az egész együtt, gyönyörű látvány: piros virágos fejkendő leányosan hátra kötve, varrottas bundát, hímzett övet, bernyócot, csipkés hímzett kézelejű inget vesznek, a karinca szélét felszúrják, alóla csábosan kandikál ki a csipkés pendely és egyebek. A szekér, amire szép sorjában felülnek, úgy néz ki, mint egy óriási virágcsokor. A legények, ha nincs a háznál, erre az alkalomra hátaslovat kölcsönöznek, amelyet feldíszítenek, felnyergelnek, a ló hátára gyönyörű szőttes kerül, a ló farkát befonják, díszítik, virágot, színes gyapjúbotikókat fonnak a ló hajába is. Nem mindenki tud lovagolni, ezért néha komikus jeleneteknek vagyunk tanui, ha egy - egy rakoncátlan ménes megbokrosodik. De előző nap, aki nem tud lovagolni, az gyakorol otthon. A gazdák nem ingyen kölcsönzik a hátas lovat, ezért a fiú, vagy az apja két nap kaszálással fizet, amikor a gazdának erre szüksége van. Bármilyen sürgős is otthon a munkája, azt mellőzi a legény és adósságát törleszti. A rendezők régen egy hozzuk közel álló tanítót kértek fel arra, hogy meghívót írjon. Ma már sok az érettségizett fiatal s így maguk írják a meghívót. Erre szőlőfűrtöket is rajzolnak. A meghívó szövege ilyenformán hangzik:

" A Megálló-i fiatalok 1967 . október 8-án, szombaton este 7 órai kezdettel szüreti bált rendeznek a megállói kultúrotthonban, amelyre mindenkit szeretettel elvár a RENDEZŐSÉG ! Jó zenéről, itálról gondoskodunk." A meghívókat kiplakátolják forgalmas helyekre, nemcsak a saját falujukban, de a környékbeli más településekben is . De a meghívás nem csak ennyiből áll. A bál reggelén gyülekezni kezdenek a lovasok,; népviseletben, csángósan érkeznek a legények a feldíszített lovakon, kísérik őket a családtagok, a gyermekek, asszonyok és férfiak: mustrálják a lovakat és lovasokat, tanácsokkal látják el őket. Közben érkeznek a leányok is népviseletben, eszünkbe jutnak s legnagyobb székely, Orbán Balázs sorai, emelyeket ittjártakor írt a csángó fejrénépekről: " ...oly kedvesek is ezen, szép idomú testek...hogy Vénus is, midőn Olympus isteneinek ítélőszéke előtt megjelent, felilleszthette volna magára a végett, hogy biróit részrehajlók-ká tegye..." (Orbán Balázs - A székelyföld leírása II. kötet - Gyimes). Az asszonyok rendezgetik, simogatják, igazgatják leányaik, fiaik ruháit, intésekkel, tanácsokkal látják el őket. Persze, ezek elméleti tanácsok, és mit sem érnek azoknak, akik most ülnek először lóra! Sokan a legénnyé érést úgy vészelik át, hogy sokuk a bál után egyhetes izomlással küszködik.. No, de sebjaj! Fontos, hogy legénnyé értek! Ez a készülődés igazi izgalommá terebélyesedik, mindenkire ráragad, az egész falu- közösség érzi, hogy itt valami történni fog. Zt a hangulatot egy színházi előadást, vagy koncertet megelőző sürgés- forgáshoz hasonlítanám , csakhogy itt a nézők is szereplőkké válnak. Ezt az előkészületet tartom a szüreti bál egyik legfontosabb mozzanatának és ez teszi a bált közösséget megmozgató hagyománnyá! Középlokon, mivel jellegzetes elhelyezkedése van, mint egy 25 km hosszúságban a Tatros és a sok völgy mentén, három kultúrotthona, táncrendezésre

alkalmas helyi- sége van: a Megállónál, a központban és Hidegségen. Ezért nem csak egy, hanem három szüreti bált rendeznek, különböző időpontokban. Azokra meghívják az egész község fiatalságát sőt a másik két gyimesi községbe is ellátogat az éneklő, hívogató leány és legény lovas csapat.

A legények szalagot kötnek át a mellükön: az első években ez piros- fehér- zöldre sikerült, majd amindenkori román rendőr rájuk ripakodott, hogy itt nem Magyarországon vannak, más szín dukál. Nem szerették a sok színt, inkább megmaradtak a tiszta piros mellett és ma is azt tesznek. A menet a kultúrház elől indul 11 óra tájékán. Elöl megy lóháton a bíró, utána hármás- négyes sorokban a lovas legények, majd két- három szekéren ülnek a leányok. Egyik szekéren ott vannak a zenészek is. Olyan népdalokat zenélnek az úton végtől- végig, amit mindenki ismer és énekel. Aztán a falu kommentálja : " Na, ezek szebben énekeltek, mint a tavalyiak" vagy fordítva. A legényeknél van egy- egy liter bor, abból tisztelgetik a bámulókat, ismerősöket, barátokat. A szekereseknél is van bor, ők is tisztelődnek, kínálgodnak. Meghívó szöveget nem mondanak, pusztá jelenlétük , énekeik a meghívók. Sokat énekelnek, csak népdalokat és ez is egy alkalom a népdalismereteik gyarapítására. Azt is el kell mondanunk, hogy mostanában a szüreti bálosok a bál reggelén közös istentiszteleten vesznek részt a templomban és onnan vonulnak a kultúrház elé, ahol útra készülődnek, fényképeződnek, csoportosa vagy egyénileg valaki képre rögzíti a napot, hiszen ez fontos nap az életükben, hiszen egy legény életében csak egyszer volt csőszlegény és így lépett be a legénysorba. Az anyák elsiratják ezt a pillanatot, ki tudja, mit is hoz a jövő?

A menet nem áll meg a falu határában, hanem tovább mennek a szomszéd faluba, sőt falvakba is. Így zenével, énekszóval, tisztelgetéssel adják mindenki tudtára azt, amit már plakátok is hirdetnek: este szüreti bál lesz. Az úton végetős- végig, a kapuk előtt nézők bámulják az éneklő fiatalokat, megjegyzéseket tesznek. Ha megfelelő szabad teret kapnak, ahol a lovakat megpihentethetik, egyet- kettőt perdülnek is, hiszen velük vannak a zenészek is! 3-4 órára visszajönnek a kultúrház elé, akkor is sokan várják őket. A lovat a gazdája, vagy a legény valamelyik hozzátartozója hazavezeti. A legények és a leányok hazamennek, "leváltoznak" hiszen a maiak nem bírnák ki reggelig a csángós gúnyában, ami szép, de egyáltalán nem kényelmes, főleg annak, aki nem szokott hozzá. Sokuk kölcsön kéri a csángós ruhát és az nem mindig teszszabott! Tehát kényelmesebb ruhát vesznek magukra. Este úgy hétre ismét gyülekeznek, a hozott fálnivalóból, amit többnyire a leányok hoznak, falatoznak, megisznak egy-két pohár pálinkát szíverősítőnek és mindenki elfoglalja a helyét: vigyáznak a rendre, a szőlőre, hiszen ők a csőszlegények és leányok! A bált a csőszpárok tánca nyitja, akkor csak ők táncolnak, amit előtte be is mondanak:" A következő pár a csőszöké!" Minden szem rájuk szegződik. Az ajtónál két megbízott szedi a pénzt, a belépti díjakat. Régebb a gyermekek nem fizettek, mert úgy is , sötétedés előtt kihirdették: " Ez a nóta a gyermekeké, azután ők hazamennek!" És ez így is történt , nem úgy, mint ma, amikor a diszkókban tizen éves iskolás gyermekek fülsiketítő zajban reggelig rázzák a rongyot, szívják a poros levegőt. A szüreti bálba ma nagyrészt fiatalok jönnek, de régebb nem volt ritka a házasemberek jelenléte sem. A szereplők hoz- zátartozói feltétlenül jelen voltak, sokszor egész családok, sőt a vénasszonyok is lóckra körbeültek és nyújtogatták a nyakukat, mint valami fekete varjak és mindent megfigyeltek, másképp ki kommentálna, pletykálna másnap?

A mai táncrend különbözik a hatvanas évek előtti táncrendtől. Akkor a jellegzetes mozsika és gardon volt a divat, a kettős "zenekar" és a híres zenészdinasztia tagjai, a Halmágyiak, Pulikák, Zerkula húzták az ismert helyi táncrendet, ami több mint harminc táncból tevődik össze: lassú magyaros, sebes magyaros, csoszogtató, németes, az aprók,,legényesek, hejszák stb. Tudott dolog, hogy a környező, de más magyar népcsoportoknál sem ismert ilyen gazdag táncrend, amii

világosan igazolja, hogy a gyimesi bevándorlók hozták a különböző vidékekről a tánckultúrájukat: magyaros táncok, balkán eredetű körtáncok, szalon eredetű közép-európai táncok. Ezeket saját arculatukhoz alakították, ötvözték, ezért napjainkig a tánckutatás paradicsoma Gyimes. Lassan, a hetvenes évektől kimaradtak a csángó mozsikások, a fiatalok más zenét igényelnek. Megjelentek a vendég, majd a helyi több tagú zenekarok: hegedűs, klánétás, szaxofonos, dobos, tangóharmonikás zenészek húzzák a talpalávalót és később bejöttek a gépi, szintetizátor zenészek is. Csárdást, keringőt, tangót zenélnek, keverve a diszkózenével. A helyiek megpróbálkoznak egy- egy régi számot elzenélni a régi zenészek repertoárjából kisebb- nagyobb sikerrel.

Már említettük, hogy a borra, pálinkára , amit majd két megbízott árusít, valamint a szőlő megvásárlására úgy pótolnak össze, s azt Moldvából hozzák, mert ott olcsóbban megkapják, s így a végén valami kevés jövedelem is akad, amit szétosztanak. A bál idején a ravaszabbja megpróbál szőlőt lopni de nehéz a csőzök éberségét kijátszani! Ha valakit lopáson fognak, azt a csőz a bíróhoz hurcolja, aki helyben ítéletet hoz:

- Mit ítél a bíró a tolvajnak?
- Mit lopott?
- Két gerezd szőlőt.
- 10.000 lei.

A bűnös lefizeti az ítéletet. Megtörténik, hogy nem csípi el a tolvajt.

Éjjel 12 óra körül a bíró és bíróné segédjeikkel együtt elárverezik a három koszorút. A két kisebb koszorút sorsolással lehet elnyerni, előre tombolákat lehet vásárolni. Nagyobb munka a nagy koszorú elárverezése. A bíró kikiált egy árat, majd ismétlődik a kérdés: ki ad érte többet? Az ár 100.000 lei körül mozog. A sorsolás után egyet még táncol a rendezőség és aztán szép reggelig áll a bál! Te- hát a szüreti bál már hagyománnyá nőtt, hiszen egy egész közösség szeme láttára történik, megszokott sorrendű a ceremónia és egy egész közösséget megmozgat...

1981-ben valakiknek nem tetszett ez a szép mulatság, a sok-sok magyar népdal, főleg a régi katonadalok, amelyekről viszhangoztak a gyimesi hegyek. Szerették volna minden lélekmelegítő hagyomány gyökerét elmetszeni. Ezért jóelőre jelezték, hogy nem engedélyezik a szüreti bál megszervezését, mert zavarja a közcsendet és közlekedést. De mi is volt az igazi oka a tiltásnak? Először is ,mert szép, magyar katonadal, "reguta" nótákat énekeltek, amit az elődöktől tanultak. Voltak közöttük olyan ártatlan nóták, amelyek senkit nem sértettek :

Mikor ingem soroztak

Jobbra, balra forgattak

Azt mondja az egyik orvos a másnak:

Betyár gyerek, hagyjuk meg a lányoknak.

De bizony, énekeltek olyan katonadalokat is, amelyeket még 1914-ben a nagyapjuk is énekeltek:

Románia felé nem tudjuk mi az utat

Örmester úr, mutassa meg az utat

Megmutatom jó fiaim, én is elmegyek

A Jóisten tudja, ki jő vissza veletek.

Bizony, ez a szöveg nem tetszett egyeseknek! És én magam hallottam, amikor faluszerte énekelték a hatvanas évek elején :

Hej, kis pejlovam megérdemli a zabot

Kétszer kerülte meg Erdélyországot

Ha még egyszer, tyuhaj, megkerülhette volna

Hej, Erdélyország az olájé nem volna.

Még nem tudták ezek a gyermekkorból alig kicseperedett kölyök-legények, hogy mit is énekelnek, csak így hallották a nagyoctól. Pedig akkor már az ilyen nótákért verés, majd börtön járt. De ide, Gyimesbe minden egy kicsit késve érkezik! Milyen nehéz is volt, atyám, leszoktatni az embereket ezekről a nótákról! Hiszen ezekkel ringatták őket, ezektől viszhangzottak a hegyoldalak pásztorkodás közben! Nem azért, mintha magyarkodni akartak volna, sokan azt sem tudták, mi a politika, csak éppen ártatlanul magyarok voltak és most valakik ellopták természetes állapotukat! És valahogy nehézkesen értették meg, miért nem szabad egy szép katonanótát énekelni! De lassan a rendszer rászoktatta őket erre is. Íme erre egy szinte komikus adoma:

T. Marci a hatvanas évek elején, ahányszor csak berugott, s az nem volt ritka dolog, a bodega kellős- közepén elkiáltotta magát:

- Csend legyen, emberek, most én énekelek !... És elkezdte:

A zászlója piros-fehér- zöld

A hazája a drága magyar föld

Azt védi a Horthy Miklós katonája...

Valaki, mint lelkes hazafi (ilyen mindig, minden korban akad) leszaladt a csendőrségre és azt mondja az őrmesternek, aki melleleg ő maga is magyar ember volt:

-Most jöjjön, őrmester elvtárs, mert Marci a bodegában énekelni készül!

Fel is ment az őrmester és meghúzódott a mellékszobában, várva a koncertet. Csakhogy a személyzet valamelyik tagja megszugta Marcinak, hogy mi vár rá. Marci, hogy nagyobb súlya legyen a dolgnak, most felállott egy székre és onnan intette csendre a hallgatóságot és elkezdte az éneket:

A zászlója piros- sárga-kék

A hazája a drága román föld

Azt védi a republika katonája... Jó hangosan énekelte, a másik szoba felé fordulva, majd leszállt a székről, adasétált a közajtóhoz és ezt mondta:

- Most zárasson bé, őrmester elvtárs, ha tud!

Néha ravaszkodtak, az énekek szövegében nevet cseréltek és így alakult a régi nóta:

Sztalin Jóska (Ferenc Jóska helyett) ha bévisz katonának

Adjon lovat, mert én gyalog nem járok.

Ha lovat ad, adjon szürkét, soha ne barnát

Lányok közül sem szerettem a csalfát...

Egy néhány évi kényszerszünet után újraindult ez a termést dicsérő, ugyanakkor legénnyé avató szép szokás. A szüreti bál azzal fejeződik be, hogy másnap, vasárnap este újra összegyűlnek a csőszlegények, leányok, elszámolnak, mindenki visszakapja a kölcsönadott pénzét, a fennmaradt összeget elosztják, a lányok hozta ételből esznek, a maradt italból illogatnak, sokszor táncra is perdülnek, mert egy zenész is akad ilyen alkalomra...

A szüreti bált minden évben megtartják, és ez mindenkinek, de főleg a legénysorba cseperedők - nek egy életre szóló élményt jelent.

2) KERÉK HÁZASSÁGI ÉVFORDULÓK KÖZÖS MEGÜNNEPLÉSE

Nem volt ritka dolog a XX. Század elején Gyimesben, hogy egy jómódú ember aranylakodalmat rendezett. Az 1910-es években egy ilyen lakodalom volt , amelyről még utána sokat meséltek, a vén Andris Józsiék aranylakodalma. Nagygazdák voltak, a felsőloki templomot is ők építették hálául annak, persze a monda szerint, hogy egy csomó elásott aranyat találtak, amit hegyirablók ástál el, és ők ebből meggazdagítottak. Sok szegény ember dolgozott napszámosként náluk. Akkora lakodalmat rendeztek, hogy a patak mellé, a fűzfák alá terítették egy óriási asztalt, boldogboldogtalant meghívtak ide, két nagy ökröt ütöttek homlokukra, szapuló főző üstökben főtt, rotyogott a húsos tokány. Mindenki, de főleg a szegény napszámosok dagadtra ették magukat, mert nem voltak ilyen ellátáshoz szokva, ugyanis az akkor 70 éves ""menyasszony""fukar fehérnép volt. Az ilyen lakodalmak nem váltak egy jó ideig hagyományossá. Kevés volt akkor a gazdag ember, nem volt célszerű ilyen nagy felhajtást rendezni, hiszen a családok együtt éltek, sokszor három generáció is egy udvaron lakott. De léteztek elvétve, imitt- amott ilyen lakodalmak és erre épített Sziveszter Imre középloki plébános, amikor 1987-ben egy szép júniusi vasárnapra összehívta azokat, akik abban az évben ünnepelték 25, 50, esetleg 60 éves házassági évfordulójukat. A szokás meghonosításában nagy szerepe volt annak is, hogy más vidékeken már rég ünnepelték ezeket az évfordulókat és itt is szükség volt olyan ünnepekre az új, megváltozott körülmények között, amelyek egybegyűjtötték az innen elszármazottakat is, akik hazajöttek, találkoztak, együtt ünnepeltek az itthon maradottakkal. Azóta tehát minden évben egy nyári vasárnapon nagy ünnep van a faluban, amikor lelket melegítő ünneppé ötvöződik egyházi és világi ceremónia. Lassan kialakult egy keret, mód, ahogyan történik az egész. Tehát hagyomány született, vagy vert gyökeret itt is, mert napjainkban ez nemcsak 100- 200 családot, hanem az egész közösséget megmozgatja. Csendes, családias ünnepek ezek, ahová az ország minden részéről sőt külföldről is hazajönnek a szétszóródott gyermekek. Ilyen alkalomra még azok is félrerakják a haragot, gyűlölködést, akik apjuk vagyonán kaptak hajba. Tanui vagyunk tehát itt egy hagyomány meggyökerezésének és esetünkben már ismert a kezdeményező is. Mert , amint már említettük, a hagyományt is valaki elkezdi, akárcsak a népköltészeti alkotást. Azoknak is van egyéni megteremtőjük, legfeljebb nem ismerjük azt név szerint .

A házassági évfordulók egyéni, családi ünnepek, de hála az egyháznak, egy közösség, az egész község ünnepévé alakultak át. A község plébánosa 2-3 héttel az évfordulós lakodalom előtt értesíti nyilvántartásai alapján azokat, akik abban az évben 25, 50, 60 éves házassági évfordulójukat megünnepelhetik és közli azt a május végi vagy június eleji vasárnapot, amikor a közös misét ennek a tiszteletére celebrálják. Az évfordulót általában a kalibázás idejének megkezdése előtt rendezik, ugyanis az ősi kétszállásos gazdálkodás még ma is élő hagyomány. Így a legtöbb gyimesi gazdának van egy állandó, télen- nyáron használt lakása, gazdasági melléképületekkel és van egy ún. "kalibája", nyári szállása, ideiglenes lakhe- lye, ahová tavasszal kiköltözik a hegyi legelőkre

állataival és a családból valakik ottmaradnak, feldolgozzák a tejet, tárolják télire vagy eladják a tejtermékeket. A kiköltözés előtt kell az említett ünnepre összejönni, amikor még van arra idő és együtt van a faluban maradt család is.

Az ünnepeltek otthon előkészülnek egy kicsi lakodalomra, legyen az ezüst vagy aranylakodalom: érte- sítik a családtagokat, komákat, akiket elvárnak az ünnepélyre, szakácsnőt fogadnak, majorságokat vágnak le, ha tehetségük van és sok a gyermek, koma, akkor egy borjút vágnak, beszerzik az italt, házi - kenyeret sütnék, tésztákat és ami még szükséges ilyen alkalomra. A legtöbb ilyen "lakodalom" annyira intim, családi jellegű, hogy a gyermekeken, unokákon, testvéreken és komákon kívül mást nem is hívnak. De így is a szám túlhaladhatta a százat, hiszen itt a sok gyermekes családok voltak túlsúlyban. De nem vették rossz néven, ha szomszéd, jó barát bekukkint jószerecsét kívánni. Itt zene nincs, nem táncolnak, csak csendesen énekelgetnek, esznek- isznak, s ami legfontosabb, úgy istenigazából kibeszélgetik magukat!

A megszabott vasárnapon az ünnepeltek csángós népi viseletben megjelentek családjukkal körülvéve a templomban, ahol a plébános jubileum- áldást ad a párokra és közös szentmisét tartanak. Az ünnepeltek és hozzátartozóik meggyóznak és áldoznak. Mise után ünnepélyesen karonfogva, csillogó szemekkel kivonulnak, mások kicsoszognak- totyognak a templomból és végigvonulnak az ünneplők sorfala között. Közben kapják a rengeteg virágot. Ritkán látni itt ennyi virágot, kosarak, csokrok, sokszínű virágtenger! El sem bírják már azokat, főleg az aranylakodalomukat ünneplő, reszkető kezek. De ott van a sok unoka, hla Istennek itt még vannak családok, ahol nem gyilkol az egyke, elég sok gyermek van, segítenek virágot vinni. Mint minden fontosabb eseményt, ezt is végig fényképezik az élelmes helyi fényképészek, de már a városról jött unokák is hozták a fényképező gépüket. Mindenki kap vagy vásárol családi csoportképet, amit majd, amikor újra magukra maradnak az öregek, mertbizony, magukra maradnak, hisz nem tart sokáig a csoda,akkor elővesznek." Ezek mű vagyunk, öregem. Ne, hogy eltátotta a száját! Istenem, mikor tört így el az üdő?"

A virágok átvétele után a párok bevonulnak a papilakra. A pap leülteti őket, elbeszélget velük és megkínálja egy pohár itókéval. A családok kinn, csoportokban izgatottan várják az ünneplő öregeket, akik mintegy félórát töltenek plébánosuk társaságában. Ahogy kijönnek onnan, a család körbefogja őket és valósággal viszik az erre a célra ideállított kocsihoz vagy szekérhez. Egyesek szinte értetlenül bámulnak, nem értik, az élet annyi durvasága után honnan a gyöngéd szavak, simogatás, csillogó könnyek. Rég nem voltak ők már annyira fontos személyek, ha egyáltalán voltak is valaha! Otthon aztán következik a csendes, családi multság: evés, ivás, beszélgetés, simogatás, ami éjfélbe is nyúlhat, családja és az "újpár" válogatja. Gyakran, legtöbb esetben csak estig tart az összejövétel, mert akik úgy jöttek haza ki tudja honnan, azok még azon éjjel hazautaznak, ahonnan jöttek, ahová a sors szétszorta őket. Az arany vagy ezüstitlakodalom az utolsó nagy találkozás, amikor az egész család együtt van és amikor ilyen nagy szeretet övezi a szülőket, amikor annyira rájuk figyel mindenki. Még később összejönnek egyszer- kétszer a testvérek, amikor az öreget vagy öregasszonyt kikisérik a "csutakosba" De ilyenkor egészen más a hangulat és keserű ráadásnak közbelépnek az anyagiak is: osztani kezdik a vagyont. Sok családban a testvérek közé békétlenség fészkelődik.

A házassági évfordulók az öregek megbecsülésének jó példái és még egyszer összehozzák a primér kisközösségeket. Aztán az öregek újra magukra maradnak és az élet megy tovább. Micsoda keserves közhely ez a sokszor nyomorgó, magukra maradt öregek számára!...

"...Nem láttátok-e a fiamat?" Mindennap ezt kérdezte András Péter. Ki tudná megmondani, hányan kérdezik ezt mindennap? Újra egyedül maradnak az öregek, de lélekfürdőnek volt egy szép napjuk: hazajöttek a fiak, leányok, unokák! És egy egész nap Ő volt a társaság közepe! Minden évben sokuknak van így egy szép napjuk, amikor Ők az ünnepeltek, amikor a család felnéz rájuk, amikor virágosó hull megritkult, szürke hajukra. Ezért szép ez a hagyomány!

A SÓSZENTELEÉS

Az adatközlők visszaemlékezései és a szájhagyományok szerint már nagyon rég, Szent György táján, mielőtt a gyimesi gazdák kiköltöznének a nyári szállásra, a kalibához, mindig sőt szenteltettek, hogy a dögvész, a vad, elkerülje az állatokat. Az állat itt mindig is életszükséglet volt, utánuk éltek évszázadokon át a gyimesiek és még ma is fő jövedelmi forrás. Igaz, egész nyáron az állatoknak gyűjtögettek, a kaszálást, amely sokszor hónapokig tartott, úgy is hívták, hogy a nagydologüdő. Ezenkívül télen sem volt vasárnapjuk, ünnepnapjuk, mert az állat nem ülhet étlen, szomjan! De annyira az állathoz nőttek, hogy a télen született borjút, bárányt, amíg az megerősödött bevitték a lakóházba és azok a gyermekek nagy örömeire két- három hétig bent ficánkoztak. Rengeteg hiedelmet és varázslási formát, ráolvasást ismertek, amelyekkel védték az állataikat. Így védték a "tejelvevéstől", a tejsírtartalom "megfermekálásától", szerencsétlenségtől, dögtől, szépasszonyoktól, igézéstől stb. Kiköltözéskor láncot tettek a kapuba, azon hajtották át a marhákat. Szent János éjjelére keresztet húztak az istálló ajtajára, hogy a szépasszonyok ne zaklassák az állatokat. Amikor elsőt borjazott a tehén, a borjú pokláját (azt a tokot, amiben világra jött) elásták, így védték a tej tisztaságát, a lepedőt, amiben világra segítették a borjat, mosatlan eltették valahová és ha valaki megrontotta a tejet, akkor a lepedőt verték egy nyers husággal és azt a megrontó érezte. Éllítólaga oda is szaladt és könyörgött, hogy ne üssék tovább! Ezenkívül rengeteg gyógynövényt használtak az állataik gyógyítására az Isten patikájából. Az állatok után éltek, valamilyen módon védeni kellett azokat. Erre szolgált a tavaszi sószentelés is. Ez a praktika ötvözi a varázslás, mágia (fekete és fehér mágia) elemeit a vallási elemekkel. Ugyanis régen a sószentelést a román pópa végezte. Gyimesvölgyében nem volt román pópa, ezért ilyen esetben a moldvai, regáti pópákat, kalugereket keresték fel, sokszor ötven kilométert is megtettek a cél érdekében.

Felvetődik a kérdés, ha a gyimesi csángó az Isten segítségét kéri a sószenteléssel, miért nem fordul az ő, katolikus pajához? Mert minden esetben, nem csak sószenteléskor, hanem a tolvaj megbüntetésére, szerencsétlenség elkerülésére, a haragos "megcsináltatására", kiimádkoztatására, szerelmi varázs elrontására, fiatalok "összeboronálására" s még száz meg száz problémájuk rendezésére az idegen nyelvű román kalugerekhez, pópákhoz fordultak, ott nyitattak könyvet, misérevalót fizettek, kiimádkoztatták a bűnöst. Nagyon hittek az eredményben: "Háborúkor egy zsák fehér lisztünk volt, s két zsák rozsliszt. Akkor abból süttük a kenyeret. Felmenekültünk a patak fejébe az oroszok elől, s elástuk a lisztet egy vögybe. G. Fülöp, Isten boldogítsa, megeszelte s szálíg ellopta. Mondtam, add vissza, Fülöp, mert nincs egy fuvás lisztünk sem. De nem. Akkor lementem az ágasi oláhpaphoz, fogadtam egy embert mert én nem tudtam románul, s adtam hét misérevalót. Mert ha valamit erőst akartunk, akkor hét misérevalót adtunk. Egyszer- egyszer pénzbe, de legtöbbször kőccségbe (sajt, vaj, orda, szalonna, tejfel) fizettünk. Vártam, vártam az eredményt, de nem es vót hiába! Egyszer csak halljuk, hogy G. Fülöpöt levágta a fia. Erőst rossz ember vót, megfogta az átok!" (Tankó Katalin sz. 1905)

Nem tűnik valami buzgó keresztény módnak, ahogyan egy pópa, a jó Isten szolgája, besegített a bűnhődéshez, büntetéshez. Mert itt még ma is tízezet- húszakat sorolnak fel, akik most azért betegek, nyomorékok, mert " megcsináltatták, kiimádkoztatták" őket. Hát ez ,bizony, feketemágia a javából! És itt van a válasz, miért is fordultak idegen papokhoz a gyimesi csángók: mert erre becsületes katolikus pap nem vállalkozott volna! Saját hívei közül hogyan vállalhatta volna valakinek a "kiimádkozását" kiátkozását. A misérevaló, a jószándékú miseszolgálat(szerencse, egészség, siker) nálunk is gyakori dolog, gondoljunk csak a csíksomlyói márvány táblácskákra: mindenik egy-egy köszönet a Babba Máriának, aki meghallgatta a könyörgést. De ki hallott olyant, hogy egy katolikus magyar pap fekete mágiával foglalkozzon? A középkorban voltak ilyen próbálkozások, de ezt tiltotta az egyház. A román szerzetesek(kalugerek) de a pópák is , még napjainkban is üzérkednek ezzel a hagyománnyal, az emberek félelmeivel, haragjával. Tehát oda mentek, mert azok fogadták őket, és mi tagadás, az analfabéta csángó nénikéket , mert ilyen helyre csak a fehérepek mentek, vonzotta a titokzatosság, a misztérium is: a pópa könyvet nyitott, idegen nyelven valamit"berbetyilt", beszélt, szemmel, érintéssel, fényekkel, színekkel hatott a meglepődött asszonyságokra. Az ágasi pópa még ont is öntött, tehát jóslásokba is bocsájtkozott. A misérevalók nagyrésze a vagyonért, igazság szolgáltatásért, földért, esetleg szerelmi ügyben történt: rokonok, testvérek imádkoztatták ki egymást, ha úgy érezték, nem igaz úton járt el valaki. Egyfajta igazságszolgáltatás is volt!(Erről írtunk a Feketemágia Gyimesben c. dolgozatban - Székelyföld 1999 március) De visszatérve a sószenteléshez, ezzel is minden tavasszal felkeresték a regáti papokat. Aztán az ötletes középloki katolikus pap gondolt egy nagyot és megterem - tette itt, helyben a sószentelés szokását. Az 1970-es évek végén kihirdette híveinek, hogy Szent György napján azaz a kiköltözések előtti kijelölt vasárnapon sószentelés lesz a templomban. Még akadtak, akik az első években levonatoztak Moldvába, de rájöttek, hogy ugyanazt az áldást a saját papjuk is elmondhatja és ma már senki nem költ pénzt azért, hogy sót szenteltessen valamelyik román pópánál. Az emberek a megjelölt napon elhosszabbítják a sódarabokat a plébános pedig a mise egyik momentumaként megáldja, megszenteli a sódarabokat és az Isten áldását kéri az állatokra. Máskülönben itt ma is szokás az, hogy a csángó az állatokért imádkozik naponta, amikor így fejezi ki a foházkodását: " Édes jó Istenem, Pádúai Szent Antal, tartsátok meg a marháimat. Őrizzétek meg vadtól, kártól, rossz ember szándékától!" Így honosult meg egy hagyomány, szemünk láttára.

A KOCSISZENTELÉS

A kocsiszentelés is lassan hagyománnyá vált. Tízenny éves múltra tekint vissza, a nyolcvanas évek végén honosodott meg. Ez inkább vallási jellegű hagyomány, de sok világi elemet tartalmaz. Minden évben , július elején, a plébános kihirdeti egy vasárnapra a kocsiszentelést. Erre minden gépjárműves előkészíti autóját, traktorár, tehergépkocsiját. Otthon pucolják, törülgetik, fénysítik, hiszen ők maguk sem mennek gyónni a templomba akármilyen öltözetben! Amíg a nagymise folyik a templomban, addig az iskola tágas udvarán kétoldalt sorba állnak a kocsik, elejükkel a közép felé. Minden kocsi mellett ott áll a tulajdonos és ameddig a plébánost várják, addig sofördolgokról folyik a szó. Ez a rész a ceremónia világi része: szakmai viták, úti kalandok, rendőrökkel történt esetek, balesetek kerülnek terítékre, mustrálják a legújabb kocsikat és egy-egy jó mesélő köré gyülekeznek, ez az alkalom, hely, átalakul a megtörtént vagy képzelt, kitalált esetek, történetek orális továbbadásának helyszínévé. Ilyenszerű törté - netek hangzanak el:

- " S.P. Emre, ismeritek úgy-e? Másképp A. Imre, 16- szor vizsgázott, amíg soförkönyvet kapott, mert egy árva szót sem tud románul, mert már öreg. Amikor végre megkapta a könyvet- ő maga

mesélte- el -ment kocsival Budapestre. Ott volt neki egy katona s fogoly barátja. Hát ott, bizony, elég nagy a forgalom, elgondolhatjátok. Ami ott történt velem, az öreg így mesélte el:

- Ahogy egyszer megyek Budapesten a városban, egyszer csak olyan helyre érek, hogy sehol egy autót sem látok, se erre, se arra menni. Hát mi a fene van ezekkel?- kértem a feleségemet. De hát ő még annyit sem tud, mint én. Egyszer csak hallok egy szirénázást, s békanyarodik elém egy rendőrkocsi. Na, asszony, itt valami baj van- mondom az asszonynak, s megállok.

- Uram, tud-e magyarul? Kérde egy pockos rendőr.

- Hogyne, sze én csak magyarul tudok, s oroszul, mert ott voltam fogoly.

- Olvasni tud-e, a közlekedési jelzéseket ismeri-e?

Azzal ők indultak elől, én utánnuk, s elvittek a rendőrségre. Valahogy megszabadultam, még mosolyogtak is a rendőrök, s kivittek a város szélére s egy tiszt azt mondja nekem:

- Öregem, nehogy többet kocsival bemerészkedjen Budapestre, mert akkor nem szabadul meg ilyen könnyen. Szépen ott hagytam a kocsit és megkerestem a barátomat. Aztán az ő fia hordozott a városban.

- Biztosan kitaláltátok miért vitték beé az öreget a rendőrségre. Mert egy sétáló utcába hajtott be, ahová kocsi be nem mehet! Ezért szokott az öreg azzal dicsekedni a lakodalmakban, mert erőst vicces, jóézü ember, hogy ő Pesten olyan helyen járt, ahová más kocsival nem mer behajtani. Még elakarom mesélni, hogy az öreg ejtőernyős korában hogyan tolt ki a pesti barátjával itt, Gyimesben, akit egy álló nap tartott fáramászva, egy hurokkal, hogy jön a ... Na menjünk csak a kocsik mellé, mert érkezik a menet!"

Ilyen és ehhez hasonló történeteket mesélnek és mint vásáron, itt is dicsérik, ócsárolják kocsijaikat. Amikor feltűnik a plébános a kántor, a harangozó és sok misés kíséretében, mindenki a saját kocsija mellé áll és várja a szentelést. A plébános és kísérete középre állnak és a pap egy ideillő tíz-tizenöt perces beszédet mond, majd a Miatyánk és Üdvözlégység közös elimádkozása után szerre minden kocsihoz elmegy keresztel, tömjénezővel, szenteltvízzel és megszentel minden kocsit. Az emberek bíznak abban, hogy így szerencsétlenség, baleset elkerüliegy eszetndón át őket.

A plébános egyenesen a miséről érkezik ide, és a misések közül is sokan eljönnek vele, ez a felvonulás olyan, mint egy búcsús menet, csak elül nem lobogókat, hanem egy közepes keresztet visznek. Így az egész ceremónia a falu megismétlődő eseményévé válik. Egyuttal ez önmutogatás is: kinek milyen kocsira futotta, milyen kocsit hozott Magyarországról. De a trabantosok, lerobbant traktorosok is reménykedve várják a megszentelést. Úgy látszik, új hagyomány született. Kezdeményezője Szilveszter Imre középlöki plébános, és tudtommal ez nem vált hagyománnyá más községekben.

5) HALOTTAK NAPJA

Valamikor tii Gyimesben nem volt nagy kultusza a halott emlékének. Jellegzetes helyi elemeket találunk a temetkezési szokásoknál, mint a siratás, búcsúztatás, a fenyő szimbolikus használata, a koporsótétel, vagy az, hogy a fiatal halottat menyasszonynak, vőlegénynek öltöztették, az öngyiloksokat pedig teljesen atemetőn kívül temették, pap nélkül. (Lásd Temetkezési szokások Gyimesben /in/ Tankó Gyula- Gyimesi szokásvilág). De miután eltemették a halottat, a megemlékezés a hathetes, hathónapos és évfor dulos misékre szorítkozott. A temetők is az ötvenes évekig egyszerű, egyáltalán nem pompás, hivalkodó temetők voltak, csak fakeresztekkel, legtöbbször pázsittal benőtt sírhalmokkal, esetleg egyszerű, helyi virágokkal. Mára megváltozott a

helyzet: gyönyörű márványkeresztek, rendezettsírok rengeteg virág hirdeti, hogy itt is többet gondolnak az elődökre. Sőt, már itt is bejött divatba, hogy a tehetősebbje tartva attól, hogy az utódok csak a vagyonra várnak, de nem fognak az eltűntre áldozni, már életében elkészítteti a saját márványkeresztjét, rávéseti a nevét és a születési évet, üresen hagyva a halál évét mutató helyet. Az ötvenes évek előtt a halottak napja is Gyímesben sokkal egyszerűbb volt. Legtöbbjük, mivel messze, a patakokban laktak, sokszor 5-6 kilométernyire a temetőtől, nem jöttek világítani, hanem otthon szürkületkor gyertyát gyújtottak, minden ablakba tettek egy égő gyertyát és csendesen imádkoztak. Mára teljesen megváltozott a helyzet! Halottak napja képes összegyűjteni az egész falut, ilyenkor messzeföldről hazajönnek az elcsángáltak. Az utolsó tíz évben ezeket mozgatott meg évente a találkozás, megemlékezés, a közös sírás óhaja. Talán nincs is egy olyan nap, amikor ilyen szép számmal összegyűl a temetőben a helyi és elszármazott gyímesiek: jönnek kocsival, vonattal, rengeteg virágot hoznak és családi csoportokba verődnek az itthonmaradottakkal, elhelyezik virágaikat, imádkoznak és elbeszélgetnek. Itt a halottvirág a krizantém. Ezért ezt a virágot máskor ritkán viszik be a házba, mert a halálra emlékeztet. Ezenkívül még visznek őszi virágokat és más őszi virágokat, fenyőkoszorút, fenyőágat is. Szokás egy érdekes fehér boggyóval-fagyöngyszerű gyümölcs-behinteni a sírok tetejét. A hatvanas évek végén, amikor a halottaknap kultusz fellendült, az első években rengeteg művirágot vittek a temetőbe, azt a cigánynék készítették. Két-három év teltével az iparuk lehanyaglott, mert nem vették a művirágot és azóta is csak élő virágot tesznek halottaik sírjára. A virágokat, ha van ott hely, a keresztfára teszik, kötözik, esetleg a kereszt mellé szúrják a földbe.

Ez a nap mozgatja meg a legnagyobb tömegeket és vetekedik a Magdolna vagy Szent András védőszentek búcsújával, amikor szintén összegyűlnek az elszármazottak is. És mégis, a halottak napján más ünnepély ez, mint a búcsú: családias, meleghangú, elgondolkoztató ünnep ez, amikor a családok félreteszik a vitát és az elődök árnyékában együtt imádkoznak, emlékeznek.

Meg se lehetne számlálni azokat, akik e napon megfordulnak a temetőben, mert a temető-járás már a halottaknapját megelőzi, kinek hogy van ideje, sőt az utána való napon is lehet látni a temetőben egy-egy elkésett világítót. Állandóan jönnek-mennek a csoportok, de a csúcs jövés-menés, tiszteletadás a halottak napjának estébe nyúló délutánján van. Az előző hét napjain az a hozzátartozó, aki itthon él, rendbe teszi a sírokat, mert nagy szégyen az, ha a hazajövők gondozatlan sírokat találnak. Az ilyen eseteket a falu szája is megszólja. Ezért manapság versengés folyik a sírok, keresztfák állításában.

Néha pálinkát, tésztát osztogatnak a sírok mellett, de ezt az egyház nem nézi jó szemmel sőt egyenesen ellenzi és ez így helyes, mert legalább a temetőben nincs helye az italozásnak, ami manapság nagyon elterjedt Gyímesben is. A hozzátartozók körülállják a sírt, elhelyezik virágaikat és gyertyát gyújtanak minden ott nyugvó halottért. 3-4 szál gyertyát égetnek, szeles időben nehezen ég a gyertya, de mindenképp ott ülnek, állnak, beszélgetnek, imádkoznak, amíg a gyertya ég. Kétszer imádkoznak: amikor megérkeznek és eltávozás előtt. Csendes mormogással van tele a temető! Közben nagyokat hallgatnak. Jó lenne az ember lelkébe látni: ki mire is gondol?

Közben a plébános járja a temetőt és aki azt igényli, a sírnál fohászkodnak a halottak lelkéért. Ilyenkor az imádság mellett eléneklik a halottkísérő énekeket is, leggyakrabban az "Ó, adj uram örök nyugodalmat neki..." kezdetű könyörgő éneket. Ezt az óhajukat a virrasztóknak egy cédulával jelzik, amire a halott nevét írják és lefízetnek egy bizonyos összeget.

Ez a nap tehát összehozza nemcsak a családi mikroközösséget, hanem a nagyobb népcsoportokat is. Mert a temetőben, utcán rég nem látott emberekkel, régi játszópajtásokkal újra találkoznak az

innen elszármazottak. Ezen a napon olyan a falu, mint egy méhkas eső előtt. Aztán este még sokáig pislákolnak az égő gyertyacsonkok, imitt- amott pedig egy-egy elkésett asszony sírdogál apja, férje, gyermeke sírjánál...

... Egyik halottak napján, este, csendes síratás hallatszott be a temetőből. Olyanszerű síratás, ahogy a férjét gyermekét síratja az asszony: búcsúzik tőle, elbeszél részleteket az együtt eltöltött életből, szemére hány dolgokat, ha úgy érzi, hogy a halott cserbehagyta éppen, amikor a legnagyobb szükség lett volna rá a családban. Kisétáltam a temetőbe és csendbe leültem egy sirra. Egy fiatal asszony beszélgetett férjével, aki a nyáron hagyta itt a családot, örökre. Mindent elpanaszolt neki. Elmondta, hogy elvégezték a szénacsínálást, hogy a fia őstől Csikszeredában tanul, de nem tudja, lesz-e pénz a bentlakásra és, hogy a kisebbik gyermek még mindig várja haza. Sokáig beszélgetett így a néma sírral. De vajon valóban néma volt- e a sír? Vajon megnyugodott- e a nagy szókimondástól az asszonyka, hogy végre, annyi idő óta valakinek kibeszélgethette magát? Ki tudná azt megmondani?

6) AZ EGYHELYEN DOLGOZÓ IPARI MUNKÁSOK KALÁKÁJA

A kaláka közös munkát jelent, valakinek a felsegítését egy sürgős munka befejezéséhez. Nos, itt a kaláka számtalan faja ismeretes, mint a fahordó, szénahordó, tapasztó, kaszáló, tiloló, ganyézó, pityókalopó, sajtlopó, fonó, szapuló és még sokfajta kaláka. A kezdeti nagy elszigeteltségben szükség volt az egymás kiségetésére irányuló kalákákra. Életvitelük megváltozásával sokféle kaláka kimaradt, de mára kialakult, hagyománnyá vált egy új fajtája a kalákának. Ismert dolog, hogy az esztelen iparosítás felemás munkássá alakította a 60- as évektől kezdődően a falusi fiatalságot: nagyrészüket ingázik, a gyárakban is dolgoznak, de otthon is gazdálkodnak. A gazdálkodás legnehezebb és sürgösebb munkája a kaszálás, a "nagy dologüdő", ahogy itt mondják. Azok a munkások, akik egyhelyen dolgoznak és kaszálós területtel rendelkeznek, összebeszélnek és szerre megkalákázzák egymást. Így dolgozni is kellemesebb, mert többen vannak, folyik a viccelődés, virtuskodás és a kalákát egy kiadós evés- ivással toldják meg, mindezek összekovácsolják a primér közösségeket.

6) AZ ELSŐÁLDÓZÁSOK

Az elsőáldozások az utolsó 25- 30 évben váltak a családok, közösségek nagy eseményeivé. Ezek az események a vallásüldözés éveiben valóságos néma tüntetesként szerveződtek. Mert az iskolában, kultúrházban, gyűléseken lehetett üldözni a vallást, lehetett munkanappá tenni az ezeréves vallási ünnepet. De a templomban, családban nem lehetett megtiltani azt, hogy egy gyermek megkeresztelésénél, elsőáldozásánál, bérmálásánál együtt legyen a kisközösség, tüntetően együtt vonuljanak a templomba, együtt ünnepeljenek. Az elsőáldozások egyuttal látványosak is voltak: minden gyermek népviseletbe öltözött, erre a napra a fiúknak hímezett "mejes bundát" varrattak, gyönyörűség volt nézni a színes felvonulás. Ez az esemény nagy előkészületet követel, sok embert megmozgat. Mint sok más ünnepnek, ennek is két szakasza van: egy szigorúan vallásos része és egy világi, családi része. Az egyház nagy érdeme, hogy ezeket az intim, családi ünnepeket falueseményekké léptette elő. Mert az események előtt 2- 3 héttel már csak erről beszél a falu. És a fentiekén kívül ez az esemény nagyban hozzájárult az identitástudat megőrzéséhez! Arról van szó, hogy egy etnikai csoport megőrzi a saját vallását, összegyűl ünnepelni, magyarul énekel, imádkozik egy olyan korban, amikor ezt a hatalom sandán nézte! Minden ilyen alkalom egyuttal erősítette a valahová tartozás érzését, egyuttal a nagyobb etnikai összetartozást is!

Vallási szempontból a következő képpen történik az elsőáldozás:

A 9- 10 éves gyermekek járnak külön vallási felkészítőre a hittanterembe, hetente egyszer. A plébános kihirdeti, hogy melyik májusi vasárnap szervezik az első áldozást. Előtte van egy vizsga, ahová elkísérik az első áldozókat a szülők és keresztszülők. Nem elírás, hogy keresztszülők, mert itt, Gyimesben megtörténik, hogy egy csecsemőt 15- en keresztelnek, tehát 15 édes keresztszülője van! Ezen a vizsgán a gyermek kap 3- 4 kérdést. Aztán a kihirdetett vasárnapon nagymisére jönnek csángós népviseletben az áldozó gyermekek, akiket elkísérnek a szülők és keresztszülők is.

Régen a fejükre vadvirágból font koszorút tettek, ma pedig művirág- koszorút viselnek, mint a lakodalmakban a koszorús leányok. A gyermekek az első padokba ülnek, ők az ünnepeltek. Mindnyájan meggyónnak(gyermek, kísérő) majd ünnepélyesen áldoznak. Ez a fénypontja a vallási szertartásnak, hiszen a gyermekek most áldoznak a templomban életükben először. A templomból sorban kijönnek és bevonulnak a papilakra, ahol megkínálják őket kaláccsal, egy főtt tojással és egy csésze kakaós kávéval. A templomban mise közben beiktatnak egy rövid műsort is, amikor az ügyesebbek vallásos vereseket szavalnak. Aztán következik az ünnepély világi része. Erre is már régen készül a család: már tavasztól erre a célra malacot, borjút vagy diszkét tartanak, egyesek a téli borból is hagynak erre az alkalomra.

Az 1950 -es 60- as években a keresztszülők összepótoltak és egy karórát vettek az elsőáldozónak. Ez volt az ő első órája! Ma már nagyobb a rongyrázás, de egy dolog változatlan: ritkán adnak, főleg a leánygyermeknek készpénzt. Ma is összepótolnak és a staférunghoz kiegészítőként ágyneműt, pokrócot, párnát vásárolnak, esetleg arny nyakláncot, fülbevalót. A fiúk inkább karórát, készpénzt kapnak, borítékba téve.

Virágvasárnapján az elsőáldozók a virágszórók a körmenetben a templom körül.

A vasárnap délutánra szervezett családi ünnepeken a szülők, keresztszülők, a testvérek és nsgybácsik- nénik, valamint a nagyszülők ülnek az ünnepi asztal köré, de ez csak evés- ivás, esetleg éneklés, de nem táncos összejövetel. Az étrend ma már a megszokott lakodalmas , radinás étrend.

Előétel: kocsonya, sajt, szalámi, kolbász

Leves: savanyú, gombóc, húsleves vagy laskaleves

Aztán sült hús körítéssel és az aztalon maradnak hideg sültés tálak, majorság, borjú vagy disznóhússal. Kávét is felszolgálnak, a gyermekeknek meg hűsítőt. A középpontban, főleg a mulatság első felében az ünnepelt gyermek áll: átveszi az ajándékokat, mindenkinek van hozzá egy kedves szava. A plébánosuktól kapnak egy csoportképet is a falu gyermekeivel, de ezenkívül mindig akad valaki, aki csak az ünneplő családot és vendégeket lencsevégre kapja. De az ünneplés sem tarthat míg a világ! Este- felé, amikor már jól becsíptek a vendégek, már nótáznak is. Ekkor már háttérbe szorul az ünnepelt . Az idegen is tudja, hogy melyik házban volt elsőáldozó, mert innen- onnan énekszó szűrődik az utcára. Ünnepelnek, esznek és sajnos, az utolsó időben egyre többet isznak a felnőttek! De a lényeg az, hogy együtt vannak!

KORTÁRS TALÁLKOZÓK

Ez a hagyomány olyan harminc eszetendős lehet, mert gyermekkoromban, az ötvenes évek végén ilyeneket nem szerveztek. A 70- es évektől ünneplik a kortárs találkozókat. Kezdetben csak az 50 évesek gyűltek össze ünnepelni, mostanában már a 40 évesek is összejönnek. Valamikor itt nem volt ritka 90 éves ember. Ma már sok fiatal kiköltözik a "csutakosba", a temetőben. Talán az ingázás, a bizonytalanság, a nagy hajsza az oka, hogy az életartam rövidebb. Igaz, a statisztika jobb, mert ritka a gyermekhalandóság. Talán a bizonytalanság az oka annak, hogy már 40 évesen is találkozót szerveznek. Mert félnek. És úgy istenigazából ezeken a találkozókön idézhetik fel a

gyermekkort. Ezenkívül ma már ez is egy jó alkalom az önmutogatásra: ki mire vitte. A mérleg nem mindenki számára jó, de együtt vannak a régi gyermekek, akik mindent elmondhatnak egymásnak. Sorsok villannak fel, gyermekarcok. Egyik ilyen találkozón így kezdte az osztály valamikori legokosabb gyermekei. "Nem tudom, hallottátok-e, én alkoholista lettem, semmire sem vittem, családom sincs. Egy maradt meg a régi szokásaimból: ma is szeretem a könyveket" De hát van olyan is, aki Ausztráliából jött haza és egyedül állta 2000 ember ételét, italát. S akkor már felnéznek rá! De mikor mindenki beszámol az életéről, csorognak a könnyei. Vajon mire emlékszik, mit sirat? És van olyan, hogy nyugati fényes kocsival jön, de nem ő vezet, mert annyit hajtott a vagyonért, hogy már átesett a második szívrohamon is. Életek, sorsok.

Már láttuk, hogy a hagyományok születésénél mindig egyének bábáskodnak.: vagy a papság, vagy a helyi tanácstól valaki. Nos, a kortárs találkozók megszervezését az utóbbiak karolták fel. A kortársak közül akadnak valakik, legalább 3-4 személy, akik felvállalják a szervező szerepet. Megbeszélik az időpontot, felkutatják a távollévők címét, leveleznek, meghívókat nyomtatnak, elküldik, rendezik az anyagi hátteret. Aztán felveszik a kapcsolatot a plébánossal, aki erre az alkalomra az ünnepélynek megfelelő misét mond, megáldva az ünnepeket és ünneplőket. Az ünnepi misére szombaton délutánra gyülekeznek, akkorra hazaérkeznek családotól az idegenben lakók. Minden ünnepelt családjától körülvéve a templomban sietnek. Istentisztelet után az ünnepeket átveszik a rengeteg virágot a családtól, barátoktól, testvérektől. Az utolsó öt évben tartanak egy osztályfőnöki órát is az iskolánál. A temetőben virágokat helyeznek az elhalt kortársak sírjaira. Majd bevonulnak a kultúrházba, ahol a roskadásig megrakott asztalok várják őket. Itt a polgármester köszönti az ünneplőket, iskolás gyermekek az alkalomnak megfelelő verseket szavalnak, énekek hangzanak el. Az összes költségeket közösen állják, előre megszabják mennyibe is kerül egy személy vacsorája, és előre elküldik a pénzt. Itt már fogadott zenekar játszik, régebb a híres Pulikák, Halmágyiak, ma már a megszokott többtagú zenekarok. Az ételeket fogadott szakácsnők készítik el, az étren megfelel egy lakodalom étrendjének, mert kivilágos- kivirradtig mulatnak, beszélgetnek, táncolnak. Szinte mindent megtudnak egymásról, mert bizony, a bajaikat is elmesélik egymásnak. Mint valami nagy gyermekek, olyan élvezettel idézik fel a boldog gyermekkor gondtalan éveit. Ezek az évek ebből a távolságból még akkor is megszépülnek, ha a csángó gyermeknek soha nem volt könnyű az élete, mert a csángóság egy munkaközpontú közösség, ahol mindig és mindenki keményen megdolgozik a betevő falatért! Ritkán marad el valaki ezekről az összejövetelekről. Ha két kortárs találkozó van, akkor egyiket tavasszal, a másikat kora ősszel tartják.

9) A REGUTA BÁLOK- KATONAKÍSÉRŐK

Az adatközlők szerint amióta katonának viszik szervezeten, behívóval a fiatalokat, a család mindig elbúcsúzott ünnepélyes formában a bevonulótól. Ha a legény "soralá nőtt" azaz besorozták katonának, akkor a család már számít arra, hogy ősszel, októberben elviszik katonának Mindig ősszel vitték katonának, amikor egész éveket szolgáltak, mert az ének is így szólt:

" Hej, elviszik a legényt októberben katonának"...

Az 1960-as évek előtt a katona búcsúztatót a bevonulás előtti estén szervezték a bevonuló családjánál. Azon csak a testvérek, közvetlen szomszédok, a legény szeretője (ha volt ilyen) és két-három legénybarátja vett részt. Tehát nem volt táncos összejövétel, de így is összegyűltek 30- 40-en. Éjjel énekelgettek, ettek, ittak és az asszonyok sírdogáltak. Reggel a legénybarátok hátukra

vették a nagy katonakoffert és az állomásig énekelve mentek. Ezek mind szomorú katonaénekek voltak. Íme egy ilyen ének néhány sora:

" Édesanyám akkor kezdett síratni

Mikor a kufferom kezdte pakolni..."

Akinek lovas fogatja volt, azok szekérre pakolták a koffert, felültek rá az öregebbek, gyermekek, de a bevonulók összeölelkezve gyalog mentek a kísérőkkel, énekeltek az állomásig. Ilyen reggeleken a falu minden részéről, a patakokról csapatok jöttek az állomás felé, énekszóval, hogy csak úgy zúgtak a völgyek, a hegyek. A múlt század elején nagy bánata volt ez a családnak, hiszen innen nem jártak akkor idegenbe, itthon éltek le a világukat. Ez volt az első olyan szomorú eset, amikor a gyermek, a már nagy gyermek valóban kirepült a fészekből:

" Udvaromon hármat fordult a kocsi

Édesanyám kufferomat hozza ki.

Kufferomat s béhívó leveletem

S a faluból húzzák ki a nevemet"

És sokan úgy elmentek, hogy soha nem jöttek vissza, mert a múlt században világégések voltak, akik senkit nem kíméltek!

Napjainkban ezt a régi szokást is teljesen átalakították! Valahogy minden átalakított, ma is létező szokás pénzközpontú lett. Én nem tagadom, hogy ugyanolyan szépen éneklük a régi katona dalokat, hogy a bevonuló édesanyja ugyanúgy sír és hogy ma is ez az átalakított hagyomány összegyűjt egy közösséget, arra készülnek, nem maradhat el, tehát hagyomány, de valahol elveszítette az intim, kisközösségi összejövétel jellegét és sokan azért rendezik, hogy pénzre tegyenek szert! Íme, hogyan szervezik napjainkban a katonabúcsúztatót:

Először is, nem otthon, hanem a kultúrban rendezik. Ott inkább fiatalok vesznek részt, nem csak a szűk családi kör. De végeredményben ez a rendezvény különbözik minden táncmulatságtól, mert itt először is a családtagok, rokonok, keresztszülők, barátok vannak jelen. De amint leírtam, sokan gondolnak a pénzre is. Az ellátás olyan, mint egy lakodalomban. A család tagjai vigyáznak arra, hogy a bevonuló ne használjon sok alkoholt. Valaki, a reguta egy keresztapja, vagy legénybarátja "sapkázik" azaz mindenkitől pénzt gyűjt ajándék fejében. Ez nem is lenne rossz, hiszen egyfajta kalácsa valaki megsegítésére. Jó dolog az is, hogy ezek az összejövetelek valóságos énekorákká alakulnak át, az öregebbektől eltanulják a fiatalok a szép népdalokat, katona dalokat. És itt a gyermekek is jelen vannak. Nem csoda hát, ha Gyímesben az iskolások is népdal ismereteikkel bámolatba ejtik az idegeneket!

Félorával a vonatérkezése előtt indul a menet az állomás felé. Elül megy a reguta, körülvéve két, három baráttal, leányokkal. Utána megy a mozsikás és gardonyos. Itt említem meg, hogy a regutabál az egyetlen táncalkalom, ahol még az 1999- es évben is hagyományos gyímesi zenészt fogadtak és ő kísérte ki a legényt az állomásra. Nem nehéz kitalálni, hogy miért: mert a gyímesi hagyományos "mozsikásnál" senki jobban nem ismeri és muzsikálja a gyönyörű, szebbnél- szebb régi katonaénekeket! Mostanában az is megtörténik, hogy a bevonulás előtti szombat este megtartják a katonabúcsúztató bált, hoy a bevonulás napján pihent, józan legyen a reguta. Akkor el is búcsúzik ő a rokonságtól. A vonatra már csak két-három rokon , barát kíséri. Mindig közöttük van az apa!

...Új hagyományokat teremtünk, a régieket átalakítjuk a mának megfelelően, mert együtt akarunk lenni: beszélgetni, örülni, sírni. Mert közösen még sírni is jobb! Hagyományt őrzünk és teremtünk, mert félünk valamitől, az ismeretlentől, a jövőtől. És mertvalamilyen módon kapcsolatot szeretnénk tartani az elődökkel és valamit özenni az utánunk igyekvőknek. De egy bizonyos: ezeknek a ceremónikus hagyományoknak, idegen, divatos szóval ezoterikus jelentésük van: csak az igazán beavatottak számára hozzáférhetőek, ők érzik át ezeknek igazi, lélekfelemelő üzeneteit. Mert hogyan lehetne másképp megmagyarázni például azt, miért volt és van ma is egy hagyományos csángó táncban olyan néma csend, amikor a mozsikás el kezdi húzni a vontatott, szomorú lassúmagyarost:

"Édesanyám, csak ezért fáj a szívem..."

A testek átveszik egymástól a lassú, egyenletes mozgást, mintha a fejek is mind egyfelé bólogatnának, az egész mozgó tömeg egy nagy, közös test. De ezt csak a táncolók érzik ezoterikusan! Azok, akik egyé forrtak!

SZÓMAGYARÁZAT

abrosz - asztalterítő

átolvető - szákszerű teherhordó, átvetik a vállukon

álivánka - gyimesi sütemény: tejfől, puliszkaliszt, kapor, cukor

bitang - törvénytelen gyermek

borsika - boróka,erdei törpefa

cefre - leányka- 12- 13 éves

diszke - fiatal, meddű juh

fennjáró - kínálkodó az összejöveteleken

guzsalyaskodás - próbaházasság - a legény a leánynál hál

hazai - menyasszony

husáng- csap, bot, amivel az állatokat hajtják

kalibázás - nyári szállásra költöznek az állatokkal

kendező - törülköző

megyézés - a rokoni összejövétel, evés- ivás

pokla - burok, amiben a borjú született

radina - kresztelő multság

szépasszony - elképzelt lény, éjjel fenn járnak, táncolnak, varázsolnak

tentelló - nem épeszű (fetyelló)

vetegető - kaput helyettesítő rúdbordázat

ADATKÖZLŐK

Tankó Péter - Bitang sz. 1898

Mónus Berta - sz. 1926.

Tankó Katalin sz. 1905.

Tankó Anna sz. 1905

Tankó Veronka sz. 1972

KÖNYVÉSZET

Kósa László - Szemerényi Á. - Apáról fiúra Móra Ferenc Könyvkiadó - 1973

B. Iványi Lujza - Szokások változása , Folklór archívum 5. 1976- Budapest

Tankó Gyula Gyimesközéplak

1

1